

Шевчук Кристина,
*доцент кафедри педагогіки та методики початкової освіти
Чернівецького національного університету імені Юрія
Федьковича, кандидат педагогічних наук, доцент;*
Балахонова Анна,
*студентка групи 510 факультету педагогіки, психології та
соціальної роботи Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича*

КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ У СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

У статті актуалізується значення розвитку у майбутніх учителів початкових класів критичного мислення у структурі формування їх професійної компетентності. Розкрито особливості розвитку критичного мислення студентів в процесі професійного навчання, зокрема крізь призму реалізації компетентнісного підходу до організації освітнього процесу у вищій школі.

Ключові слова: *критичне мислення, професійна компетентність майбутнього вчителя початкової школи, компетентнісний підхід.*

Постановка проблеми. Інтеграція України в європейський освітній простір, розвиток громадянського суспільства та соціальної ролі особистості вимагають ефективної підготовки майбутніх фахівців у сфері освіти. Згідно з Концепцією Нової української школи, критичне мислення розглядається як здатність особистості подолати у собі схильність до однозначного та догматичного сприйняття світу, вміння аналізувати проблеми з різних поглядів, користуватися інформацією з різних джерел, відрізняючи факти від суб'єктивних думок, логічний висновок від упереджених припущень [3]. Важливим аргументом на користь розвитку критичного мислення учителя початкових класів є особливі вимоги до фахівця, обумовлені сучасними тенденціями розвитку початкової школи. Учитель початкових класів працює з учнями у той період шкільного навчання, коли педагогічний вплив на особистість дитини є найбільш ефективним. Таким чином, від особистісних якостей вчителя залежить, чи буде він

передавати учням готові істини, чи, навпаки, сприяти розвитку самостійного, критичного мислення школярів, формуючи тим самим процес становлення підростаючого покоління.

Аналіз наукових джерел, присвячених вивченню формування та розвитку різних видів мислення, вказує на те, що у педагогічній теорії проблема критичного мислення майбутніх вчителів не досліджена належним чином. Дослідження критичного мислення як професійної якості майбутніх педагогів не систематизовані, а питання щодо формування критичного мислення у майбутніх фахівців початкової школи під час професійної підготовки залишаються недостатньо висвітленими. Також відсутня чітка методологічна основа для формування критичного мислення у студентів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В галузі психолого-педагогічної науки представлено широкий спектр наукових розробок, які висвітлюють проблему професійної підготовки вчителя. Різні аспекти цієї проблеми досліджуються у працях визнаних вчених, які представляють як закордонні, так і вітчизняні наукові школи. Серед таких вчених можна виокремити Т. Бартел, Н.М. Бібік, В.В. Денисенка, І.А. Зязюна, О.І. Кіліченка, С.А. Литвиненка, О.І. Пометун, О.Я. Савченка, С.О. Сисоєву, Г.С. Тарасенко, С.О. Терно, О.В. Тягло, К.Д.Шевчук.

Мета статті – проаналізувати необхідність формування критичного мислення майбутніх вчителів початкових класів у професійній підготовці.

Виклад основного матеріалу. Розвиток суспільства, вибір України на користь європейських цінностей і акцент на громадянські цінності визначають необхідність реформування вітчизняної системи підготовки педагогічних кадрів згідно з міжнародними стандартами вищої освіти. Володіння майбутнім фахівцем критичним мисленням як професійною та особистісною якістю дозволить йому орієнтуватися у безмежному інформаційному просторі [1, с. 104]. Це уможливить конструювати педагогічний процес за власною моделлю, що реалізується в умовах особистісно орієнтованої парадигми освіти. Критичне мислення сприятиме знаходженню оптимальних рішень професійних завдань, переосмисленню педагогічної практики та адаптації до мінливих умов професійної діяльності. Здатність до критичного оцінювання власних особистісних і

професійних якостей буде сприяти розумінню важливості самоосвіти та постійного самовдосконалення протягом усього життєвого шляху.

Широко визнано, що на сучасному ринку праці вимагається не лише накопичення конкретної кількості знань, але й вміння ефективно знаходити необхідну інформацію для розв'язання професійних завдань. «Орієнтація системи освіти на засвоєння знань, що традиційно були важливі десятиліттями тому, вже не відповідає потребам сучасного суспільства, яке визначає важливість формування самостійних, ініціативних та відповідальних громадян, здатних ефективно взаємодіяти...» [3]. Отже, для успішного фахівця важливо володіти навичками критичного мислення.

Погоджуючись з думкою академіка ТП. Шанскової, ми вважаємо, що професійна підготовка фахівців повинна бути спрямована на особистісний розвиток і творчу самореалізацію кожного громадянина, а також на формування поколінь, які навчаються протягом усього життя, розвивають цінності громадянського суспільства, сприяють консолідації української нації та її інтеграції в європейський та світовий контекст [5, с. 136].

Важливо розуміти унікальні вимоги, які суспільство ставить перед професійною підготовкою сучасного вчителя початкових класів, обумовлені його особливою соціальною роллю. Особлива увага повинна бути приділена професійному становленню майбутніх учителів початкової школи, оскільки саме вони вкладають основи особистісного розвитку учнів на початковому етапі навчання.

Перехід до Нової української школи (НУШ), який базується на принципах особистісно орієнтованого та компетентнісного підходів, накладає нові вимоги на професійні та особисті якості вчителя початкової школи [3]. Актуалізація початкової освіти передбачає активну роль педагога у формуванні ключових компетентностей учнів, таких як громадянська активність, толерантність, навички комунікативної взаємодії, самостійне прийняття рішень, розуміння моральних цінностей та здатність «виявляти і оцінювати їх у життєвих ситуаціях». Важливо розвивати вміння проводити пошук та відбір інформації, сприяти пізнавальній активності тощо. Усе це є рисами особистості, здатної до критичного осмислення дійсності. З цієї причини

вчителю необхідно не лише формувати ці якості, але й володіти ними особисто.

Необхідність формування критичного мислення у майбутніх вчителів початкової школи ставить перед нами завдання розгляду його місця та важливості в системі професійної підготовки, що базується на принципах компетентнісного підходу [2, с. 101]. Це стає особливо актуальним через визнання вченими протягом останнього десятиліття взаємозв'язку між рівнем розвитку критичного мислення та формуванням компетентностей майбутніх фахівців.

О.І. Пометун, зауважує: «Нам потрібна така педагогічна модель процесу навчання, яка б враховувала когнітивний, емоційно-ціннісний і поведінковий аспекти критичного мислення й давала змогу забезпечити відповідні педагогічні впливи» [4, с.94]. На нашу думку, це твердження дослідниці повністю стосується і формування професійної компетентності майбутніх учителів початкової школи.

Зупинимось на актуальності професійної важливості критичного мислення для сучасного педагога початкової школи. У практичній сфері діяльності вчителя початкових класів наявність критичного мислення дозволяє: знаходити оптимальні шляхи формування компетентностей учнів, які передбачені новими стандартами початкової освіти, за допомогою розсудливого вибору методів та прийомів; об'єктивно планувати зміст навчання, враховуючи міжпредметні зв'язки; проводити критичний аналіз власної педагогічної діяльності; оцінювати засоби навчання, включаючи вибір підручників та технічних засобів; розробляти власні технології, базуючись на критичному осмисленні існуючих, з метою їх впровадження в освітній процес для підвищення його ефективності.

Професійна компетентність майбутнього вчителя початкової школи є складним інтегративним утворенням, яке об'єднує професійні та особистісні аспекти, необхідні для ефективного здійснення педагогічної діяльності. Критичне мислення є важливим елементом цього утворення, визначеним як ключова складова або необхідний елемент для формування професійної компетентності майбутнього педагога.

Здійснений аналіз також приводить нас до визнання необхідності оновлення підходів до вирішення завдань професійної підготовки конкурентоспроможного фахівця. У той

час як кваліфікаційний підхід базується на традиційному навчанні, компетентнісний підхід, який передбачає формування певних компетентностей, може бути реалізований за умови впровадження сучасних технологій, які стимулюють активізацію навчально-пізнавальної діяльності та готують особистість до функціонування в умовах динамічного демократичного суспільства. Однією з таких технологій, на наш погляд, має стати педагогічна технологія формування критичного мислення майбутнього вчителя початкової школи [2, с. 102].

Особливість роботи вчителя полягає у тому, що щодня йому доводиться розв'язувати безліч педагогічних ситуацій, пов'язаних з міжособистісними відносинами. Ми впевнені, що формування критичного мислення майбутніх учителів початкової школи повинно відбуватися паралельно з розвитком моральної складової. В іншому випадку ми можемо говорити про фахівця, який вміє знаходити необхідну інформацію та розв'язувати складні питання, але при цьому не можемо гарантувати моральну екологічність його діяльності.

У професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів вчені розрізняють два підходи до навчання критичного мислення: перший – введення окремої академічної дисципліни чи спеціального курсу в навчальний план, а другий – формування критичного мислення під час вивчення різних предметів шляхом впровадження методик чи технологій для розвитку даної навички та/або створення відповідних педагогічних умов.

Шляхом аналізу змісту навчальних програм виявлено дидактичний потенціал психолого-педагогічних дисциплін щодо формуванні критичного мислення майбутніх учителів початкової школи, зокрема в таких предметах як «Вступ до спеціальності», «Загальні основи педагогіки», «Теорія і методика виховання», «Дидактика», «Психологія», «Основи педагогічної майстерності», «Педагогічні технології у початковій школі», «Основи педагогічного менеджменту». Достатні можливості для формування критичного мислення у процесі професійної підготовки вчителя початкової школи науковці вбачають у педагогічній практиці.

Отже, спираючись на результатах нашого наукового дослідження, зокрема на аналізі компонентного складу основного поняття, узагальнимо визначення вчених: критичне мислення як

інтегральна професійна якість учителя представляє собою самостійне мислення, що виявляється у здатності вирішувати професійні критичні ситуації шляхом пошуку альтернатив та перегляду стереотипів; виступає як морально-регулятивний інструмент професійної діяльності фахівця та сприяє його самовдосконаленню через педагогічну рефлексію, є складовою професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів.

Висновки та перспективи подальших розвідок. У державних та міжнародних документах, які визначають стратегії розвитку сучасної освіти, відзначається важливість розвитку критичного мислення у сучасних фахівців. В процесі аналізу стану професійної підготовки майбутніх фахівців початкової школи виявлено, що критичне мислення розглядається як важлива складова професійної компетентності вчителя. Наявність цієї якості дозволяє педагогові здійснювати свою професійну діяльність, відповідно до принципів компетентнісного підходу, що визначаються новими стандартами початкової загальної освіти. Дослідження не охоплює всі аспекти порушеної проблеми формування інтегративної професійної якості майбутнього вчителя початкової школи. Додатковий аналіз вимагають аспекти стосовно механізмів формування критичного мислення учителя, що набуває актуальності в контексті розвитку громадянського суспільства. У цьому контексті педагог повинен виступати активним учасником трансформацій та брати на себе відповідальність за результати своєї професійної діяльності.

Список використаних джерел і літератури:

1. Бірук Н.П. Розвиток критичного мислення майбутніх вчителів початкових класів у процесі фахової підготовки. Digital transformation and technologies for sustainable development all branches of modern education, science and practice: International Scientific and Practical Conference Proceeding, January 26, 2023 / ed. by I. Zuhowski, Z. Sharlovych, O. Mandych / International Academy of Applied Sciences in Lomza (Poland) – State Biotechnological University (Ukraine). Lomza, Poland, Part 1. S. 112-114.
2. Горецька О., Оліяр М. Наукові засади процесу формування критичного мислення майбутніх учителів початкової школи. Гірська школа Українських Карпат, 2023, № 23, с. 101-105.
3. Концепція Нової української школи [Електронний ресурс] – Режим доступу :<http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua->

sch2016/konczepczywa.html

4. Пометун О. І. Критичне мислення як педагогічний феномен // *Український педагогічний журнал*. 2018. № 2. С. 89-98. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrpi_2018_2_14.

5. Шанскова Т.І. Розвиток критичного мислення майбутніх вчителів початкових класів Нової української школи у процесі професійної підготовки в ЗВО. Специфіка фахової підготовки майбутніх учителів на засадах компетентнісного підходу: досвід, реалії, перспективи: зб. матеріалів Всеукр. з міжнар. участю наук.-практ. конф. (29 лист. 2022 року). Житомир, С. 135-139.